

स्थानीय राजपत्र

राप्ती गाउँपालिकाद्वारा प्रकाशित

खण्ड:५

संख्या:४

मिति:२०७८/१२/२२

भाग २

राप्ती गाउँपालिका, दाङ

कार्यपालिकाबाट स्वीकृत २०७८/११/२७

बाल सञ्जाल गठन र सहजीकरण निर्देशिका २०७८

प्रस्तावना

नेपालको संविधान को धारा १७ को उपधारा २ (घ) अनुसार संघसंस्था खोल्ने स्वतन्त्रता, धारा ३९ को उपधारा ३ बमोजिम प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भन्ने कुरालाई आत्मसाथ गर्दै, बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा १० अनुसार संस्थाखोल्ने र शान्तिपूर्ण भेलाहुने अधिकार अन्तर्गत “प्रत्येक बालबालिकालाई बालअधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नको लागि बालक्लब वा संस्था खोल्ने वा शान्तिपूर्वक भेलाहुने अधिकार हुनेछ” भन्ने कुरालाई राप्ती गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा अवलम्बन गरेको छ । बालबालिकाको सहभागिताको अधिकार तथा नागरिकहरूको संगठन स्वतन्त्रता र शान्तिपूर्ण भेला हुनपाउने अधिकारको व्यवहारिक कार्यान्वयनमा सहयोग पुर्याउन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम राप्ती गाउँपालिकाद्वारा बाल संजाल गठन र सहजीकरण निर्देशिका २०७८ स्वीकृत गरी लागू गरिएकोछ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ

- (क) यस निर्देशिकाको नाम “बाल सञ्जाल गठन र सहजीकरण निर्देशिका २०७८” रहनेछ ।
- (ख) यो कार्यविधि तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
- (ग) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको अर्को व्यवस्था नगरे सम्म यो निर्देशिका कार्यान्वयनमा रहनेछ ।

२. परिभाषा

विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकाको प्रयोजनका लागि निम्न परिभाषा कायम गरिएको छ :

- (क) “बालबालिका” भन्नाले १८ वर्ष उमेर पूरा नगरेका व्यक्तिलाई सम्झनु पर्दछ । .
- (ख) “सेवाप्रदायक” भन्नाले नेपाल सरकार अन्तर्गत स्थानीय तहमा सेवाप्रवाह गर्नका लागि ईकाइको रूपमा रहेका स्वास्थ्य, शिक्षा, महिला बालबालिका, , पशु सेवा, कृषि सेवा, प्रहरी चौकी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूलाई सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) “बालसमूह/क्लब” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम गठन भई वडा बालअधिकार समितिमा सूचीकृत भएका १८ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाहरूको संगठनलाई जनाउनेछ ।
- (घ) “बाल सञ्जाल” भन्नाले यस निर्देशिका बमोजिम गठन भएका बालसमूह/क्लबहरूको वडा र पालिका स्तरको सञ्जाललाई जनाउनेछ ।
- (ङ) “विशिष्टीकृत बालसमूह” भन्नाले विश्वव्यापी प्रचलनमा रहेका नियम तथा नेपाल सरकारका विशिष्टीकृत निकायले विशिष्ट उद्देश्यले निर्माण गरेका समूहहरू : जुनियर रेडक्रस, स्काउट जस्ता विशेष समूहलाई जनाउँदछ ।
- (च) “सहजकर्ता” भन्नाले बालसमूहको गठन तथा सञ्चालनका लागि यस निर्देशिका बमोजिम नियुक्त व्यक्तिलाई जनाउँदछ ।
- (छ) “सहयोगी संस्था” भन्नाले स्थानीयतहमा बालसमूहलाई सहयोग गर्ने तथा बाल अधिकार संरक्षणका विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिरहेका अनुमति प्राप्त गैरसरकारी संस्थाहरूलाई जनाउँदछ ।
- (ज) “सामाजिक परिचालक” भन्नाले स्थानीयतहमा स्थानीय शासन तथा सामुदायिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नियुक्त सामाजिक परिचालकलाई जनाउँदछ ।
- (झ) “संरक्षक शिक्षक” भन्नाले विद्यालयमा बालसमूहलाई सहयोग तथा सहजीकरण गर्न तोकिएको शिक्षकलाई जनाउँदछ ।
- (ञ) “बालबालिका सम्बन्धी ऐन” भन्नाले संघीय सरकारले जारी गरेको बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ र लुम्बिनि प्रदेशको बालबालिका सम्बन्धि ऐन २०७६ समेत लाई सम्झनु पर्दछ ।

- (ट) “निर्देशिका” भन्नाले राप्ती गाउँपालिकाले जारी गरेको बाल सञ्जाल गठन र सहजीकरण निर्देशिका २०७८ सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ठ) “स्थानीय बालअधिकार समिति” भन्नाले बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ६० ले दिएको अधिकार अनुसार यस राप्ती गाउँपालिकामा गठन गरिएको पालिका स्तरीय बाल अधिकार समितिलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ड) “वडा बाल अधिकार समिति” भन्नाले राप्ती गाउँपालिकाको स्थानीय बाल अधिकार समिति तथा वडा बालअधिकार समिति सञ्चालन कार्यविधि २०७८ बमोजिम गठन भई वडा स्तरमा सञ्चालनमा रहेको बाल अधिकार समितिलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ढ) “बाल कल्याण अधिकारी” भन्नाले बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को दफा ६१ तथा कार्यविधि अनुसार तोकिएको वा नियुक्त गरिएको व्यक्तिलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (ण) “बालमैत्री स्थानीय शासन समिति” भन्नाले बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यान्वयन निर्देशिका २०७८ वा यसलाई प्रतिस्थापन गर्न बनेको संघीय वा प्रादेशिक वा स्थानीय कानून बमोजिम गठन भएको समितिलाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (त) “बाल कोष” भन्नाले राप्ती गाउँपालिकाले स्वीकृत गरेको बाल कोष सञ्चालन कार्यविधि २०७८ बमोजिम स्थापना गरी कार्यान्वयनमा रहेको कोष सम्भन्नु पर्दछ ।
- (थ) “गाउँपालिका” भन्नाले राप्ती गाउँपालिकालाई सम्भन्नु पर्दछ ।
- (द) “संविधान” भन्नाले नेपालको संविधानलाई सम्भन्नु पर्दछ ।

३. निर्देशिकाको उद्देश्य

- (क) बालबालिकाको सहभागिताको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने ।
- (ख) बालबालिकाको स्वतन्त्रता र सहभागिताको अधिकारलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने ।
- (ग) बालसमूहको गठन, सञ्चालन तथा सहभागितालाई अर्थपूर्ण, नैतिक, सुरक्षित, पारदर्शी तथा समावेशी बनाउने ।
- (घ) बालमैत्री स्थानीय शासनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा टेवा पुऱ्याउने ।
- (ङ) बालसमूहहरूलाई एकद्वार प्रणाली मार्फत क्रियाशिल गरी बालसहभागिताको सुनिश्चितताको लागि सहयोग गर्ने ।
- (च) सबै बालक्लब वा समूहहरूको गठन, क्षमता विकास र परिचालनमा एकरूपता ल्याउने ।

४. निर्देशिकाको कार्यान्वयन

- (क) गाउँपालिकामा बाल समूह र सञ्जाल गठन तथा सहजीकरणका लागि यस निर्देशिका बमोजिम कार्य गर्नु-गराउनु स्थानीय सरकारको दायित्व हुनेछ ।
- (ख) बाल सहभागिता तथा बालसमूह सहजीकरणमा क्रियाशिल राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था तथा विकासका साभेदारहरूले यस निर्देशिकाको अवलम्बन गर्नु-गराउनु उनीहरूको जिम्मेवारी हुनेछ ।

५. बालसमूह / बालक्लब गठन प्रक्रिया

बालसमूहका किसिम: गाउँपालिकामा बालसमूह सामान्यतया ४ प्रकारका हुनेछन् र गठन भएका बालसमूहहरू वडा कार्यालयमा आवद्ध भएका हुनेछन् ।

क) समुदायमा आधारित बालसमूह/बालक्लबहरू :

- पालिकाको वडाहरू भित्र रहेको कुनै निश्चित गाउँ, टोल वा वस्ती भित्रका बालबालिकाहरूलाई समेटेर वा पालिकाको निश्चित भौगोलिक क्षेत्रलाई कार्यक्षेत्र बनाएर गठन भएका बालसमूहलाई समुदायमा आधारित बालसमूह/बालक्लब भनिनेछ ।
- गाउँपालिकाको प्रत्येक वडाहरूको टोल, वस्ती, वडा भित्र बालसमूह गठन गर्न सकिनेछ ।
- बालसमूहले सम्बन्धित क्षेत्र भित्रका सबै उमेर लिंग, जाति, आर्थिक हैसियत तथा शारिरीक अवस्थाका बालबालिकाहरूलाई समेट्ने र उनीहरूको उचित प्रतिनिधित्व तथा सहभागिता हुने कुरा सुनिश्चित गर्नुपर्नेछ । साथै बालक्लब/बालसमूहमा बालक र बालिकाहरूको अवस्था हेरी पचास-पचास प्रतिशतको सहभागिता रहनेछ । र अपांगता भएका बालबालिकाको सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनु पर्नेछ ।
- बाल समूहमा सम्बन्धित क्षेत्रभित्र बसोबास भएको बालबालिकामात्र सदस्य बन्न सक्नेछन् ।
- समुदाय स्तरीय बालसमूहको संरचना अनुसूची १ मा उल्लेख गरे अनुसार हुनेछ ।

ख) विद्यालयमा आधारित बालसमूह :

- गाउँपालिकाका विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकाहरूलाई समेटेर उक्त विद्यालय भित्र बालअधिकार अनुगमन तथा प्रवर्द्धन गर्न विद्यालय स्तरीय बालक्लब गठन गरिनेछ जसलाई विद्यालयमा आधारित बालसमूह भनिनेछ ।
- विद्यालयमा आधारित बालसमूहहरूले सबै जातजाति, कक्षा, लिंग र शारिरीक हैसियतका बालबालिकाहरूको उचित प्रतिनिधित्व र सहभागिता सुनिश्चित गर्नुपर्दछ ।
- यसरी बन्ने बालसमूहमा सदस्य बन्नका लागि सम्बन्धित बालबालिका उक्त विद्यालयमा भर्ना भई अध्ययनरत हुनुपर्दछ ।
- विद्यालयमा आधारित बाल समूहको संरचना अनुसूची २ मा उल्लेख गरे अनुसार हुनेछ ।

ग) विशिष्टीकृत बालसमूह :

- गाउँपालिकामा अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा नै स्थापित स्वयंसेवा अभियान तथा संगठनहरू, नेपाल सरकारका विशिष्टकृत निकायले विशेष प्रकृतिका आफ्नो संस्थागत बालसमूह गठन गर्न सक्नेछन् । जस्तै: जुनियर रेडक्रस सर्कल, स्काउट आदि ।
- विशिष्टीकृत बाल समूहहरूको गठन र व्यवस्थापन विधि स्वयं यसका महासंघ, संरक्षक निकाय तथा स्थापित मान्यता र विधानहरूबाट सञ्चालित हुनेछन् ।

घ) बाल सञ्जाल :

- गाउँपालिकाका प्रत्येक वडाहरूमा त्यस वडामा रहेका सूचीकृत समुदाय स्तरीय बालक्लब, विद्यालय स्तरीय बालक्लब, विषयगत र विशिष्टीकृत बालक्लबको रूपमा गठित प्रत्येक बालक्लबहरूबाट एक जना बालिका समेत तीन तीन जना प्रतिनिधिहरूको भेला गराई वडा स्तरीय बाल सञ्जालको गठन गरिनेछ ।
- प्रत्येक वडा स्तरीय बालसञ्जालहरूबाट एक जना बालिका समेत तीन तीन जना प्रतिनिधिहरूको भेला गराई पालिका स्तरीय बाल सञ्जालको गठन गरिनेछ ।

६. बालसमूह/क्लब गठनका लागि प्रक्रिया

क. सामान्यतया समुदाय स्तरीय बालक्लब गठन समुदायमा रहेका १८ वर्ष मुनिका सबै बालबालिकाहरूको भेलाभई यस गाउँपालिकाका कुनै निश्चित विषय वा क्षेत्रका बालबालिकाका

सरोकारहरूमा कार्य गर्ने तथा उक्त क्षेत्रमा बाल अधिकारको प्रचार प्रसार र अनुगमन गर्न गठन गरिएको समूहलाई नै बाल समूह मानिनेछ ।

- ख. सबै बालसमूहहरू सम्बन्धित वडामा अनिवार्य सूचीकृत र नविकरण हुनुपर्नेछ । प्रत्येक वडा भित्र रहेका बालक्लबहरू वडा बालअधिकार समिति र वडाले सूचीकृत भएका बालक्लबहरूको अभिलेखिकरण स्थानीय बालअधिकार समितिमा पठाउनु पर्नेछ ।
- ग. विद्यालय स्तरीय बालक्लब गठन गर्दा कक्षा १ देखि माथिका बालबालिकाहरूको उपस्थितिमा बालसमूह गठन गरिनेछ । आवश्यकता अनुसार वर्ष ८ देखि ११ वर्षको एउटा बालसमूह र १२ वर्ष देखि १८ उमेर समूहको फरक-फरक बालसमूहको गठन गर्न सक्नेछन् । विभिन्न उमेर र विषयगत बालसमूहहरू र सोही बाल समूह अन्तर्गत उप-समूहका रूपमा क्रियाशिल रहन सक्नेछन् ।
- घ. समुदाय स्तरमा समुदायको आवश्यकता अनुसार बाल समूह गठन गर्दा ९ वर्ष देखि १८ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूको सहभागिता रहनेछ ।
- ङ. समुदायमा आधारित बालसमूह गठन गर्न चाहने जो कोहिले पनि बालसमूह गठन गर्ने औचित्य र कारणहरू समेत स्पष्ट पारी न्यूनतम पनि ५ दिन अगावै सम्बन्धित समुदायका बालबालिका तथा अभिभावकहरूलाई खुला सूचना दिनुपर्नेछ ।
- च. यसरी दिइने सूचना सरल नेपाली भाषामा र आवश्यकता अनुसार स्थानीय भाषाहरूमा समेत दिनुपर्नेछ ।
- छ. सूचना उपलब्ध गराउने विधिमा स्थानीय सामुदायिक भवन, वडा कार्यालय, नागरिक सूचना केन्द्र, सामुदायिक सहकारी तथा बचत समूहका कार्यालयहरू, उपभोक्ता समितिका कार्यालय भवन, प्रहरी चौकी, स्वास्थ्यचौकी, विद्यालय आदिमा सूचना टाँस गरी र पहुँचमा आएका बालबालिकाहरूलाई मौखिकरूपमा भेलाका लागि जानकारी दिन सकिनेछ ।
- ज. बालसमूह गठन गर्ने भेलामा बालबालिकाहरूको मनग्य उपस्थिति हुनु पर्नेछ ।
- झ. बालसमूहको गठन गर्ने भेलामा बालबालिकाको लागि सहज पहुँच भएको र सुरक्षित स्थानीय सार्वजनिक स्थल वा भवनहरूमा आयोजना गरिनुपर्दछ ।
- ञ. गठन पूर्व बालअधिकारको अवधारणा, बाल सहभागिताको अधिकार, बाल सहभागितामा नेपालका नीतिगत व्यवस्थाहरू, स्थानीय तहमा बालसमूह गठन गर्नुको कारण र योजना, बालसमूहको मुख्य उद्देश्य र कार्यक्रमहरूको बारेमा जानकारी दिनुपर्नेछ । अभिमुखिकरण तथा जानकारीहरू सरल र बालबालिकाले बुझ्ने भाषामा सम्प्रेषण गरिनुपर्दछ । यदी बहुसंख्यक सहभागिले नेपाली भाषा नबुझ्ने अवस्थामा भने स्थानीय भाषामा अभिमुखीकरण र छलफल चलाउनु पर्नेछ ।
- ट. भेलामा सहभागी सबै वयस्क तथा बालबालिकाहरूको छुट्टाछुट्टै उमेर, जाताजाति र लिंग समेत जनाउने गरी उपस्थिति गराउनु पर्नेछ ।
- ठ. विद्यालयमा आधारित बालसमूह गठन गर्दा विद्यालयभित्र सबै कक्षामा सूचना प्रदान गरिनुपर्दछ । भेलाको आयोजना विद्यालय परिसर भित्रै प्रधानाध्यापक, तोकिएको शिक्षक वा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्षको उपस्थितिमा गरिनुपर्नेछ ।
- ड. विषयगत बालसमूह गठन गर्दा स्थानीय समुदायमा वा विद्यालय जहाँ गठन गर्ने हो त्यसै अनुरूप सूचना गर्ने र भेलाको आयोजना गरिनुपर्नेछ ।

७. नेतृत्व चयन

क) बालक्लब/समूहको नेतृत्व चयन:

१. बालसमूह गठन गर्दा भेलामा सहभागी बालबालिकाहरूको सहमति भएमा बालसमूहको नेतृत्व चयन गरिनुपर्नेछ ।
२. बालसमूहको नेतृत्वको लागि सहमति जुट्न नसकेमा तल उल्लेखित मध्ये कुनै एक विधिबाट चयन गर्न सकिनेछ । कुन विधिबाट चयन गर्ने भन्ने निर्णय स्वयं उपस्थित बालबालिकाहरूमाभ्रं छलफल गरी तय गरिनुपर्नेछ :

✓ **बहुपदीय नेतृत्व:** बालसमूहमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सह-सचिव, कोषाध्यक्ष तथा विषयगत संयोजकहरू तय भएको नेतृत्व ।

✓ **चक्रीय नेतृत्व:** बालसमूहमा निश्चित संख्यामा कार्यसमिति सदस्यबन्ने । कार्यसमितिबाट एक अध्यक्ष र सचिव तोक्ने । अर्को बैठकमा कार्यसमिति सदस्य मध्येबाट नयाँ अध्यक्ष र सचिव हुने र यहि प्रक्रिया आगामी बैठकहरूमा दोहोरिँदै जाने ।

३. बालसमूहको कार्यसमिति संख्या ९ देखि २१ सदस्यीय सम्म बनाउन सकिनेछ ।
४. बालसमूहले आवश्यकताअनुसार उपसमितिहरू गठन गरी कार्यक्रमहरू गर्न सक्छन् । बाल समूहका उप-समितिमा ३ देखि १५ जना सम्म सदस्य बन्न सक्नेछन् ।
५. बालसमूहको नेतृत्व र सदस्यहरूमा उपलब्ध भएसम्म ५० प्रतिशत बालिका, र सो क्षेत्रमा भएका दलित, आदिवासी जनजाती, मधेशी, ब्राह्मण क्षेत्री, नेवार सबै समुदायबाट प्रतिनिधित्व हुनुपर्दछ ।
६. एकै बालक वा बालिका दुई वा सो भन्दा बढी बालसमूहको नेतृत्वमा बस्न पाइनेछैन । तर, बालसमूहका नेतृत्वमा रहेको सदस्य सञ्जालको नेतृत्वमा भने बस्न पाउनेछन् ।
७. समुदायमा आधारित बालसमूहको नेतृत्व न्यूनतम प्रत्येक २ वर्षमा परिवर्तन हुनुपर्दछ भने विद्यालयमा आधारित बालसमूहको नेतृत्व परिवर्तन हरेक वर्ष हुनुपर्दछ ।
८. एकै बालबालिका बालसमूहको एउटै पदमा दुई कार्यकाल भन्दा बढि समय बस्न हुँदैन ।
९. बालसमूहका सदस्यहरू बिचमा नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा विवादहरू आएमा निम्न अभ्यासहरू गर्नुपर्नेछ :

- ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यले आफुले बालसमूहलाई कसरी सक्रिय र बलियो बनाउने भन्ने विषयमा अर्को सदस्य प्रति नकारात्मक धारणा व्यक्त नगरी छोटो प्रस्तुति गर्न लगाउने ।
- ✓ नेतृत्व गर्न चाहने सदस्यहरू बीचमात्र छलफल गराई सहमति गराउने ।
- ✓ नेतृत्वलाई चक्रीय नेतृत्व प्रणालीमा परिवर्तन गर्ने ।
- ✓ नेतृत्व गर्न चाहनेहरू बिच विभिन्न समिति बनाई उक्त समितिको जिम्मेवारी प्रदान गर्ने ।
- ✓ माथि उल्लेखित तरिकाबाट विवाद समाधान नभएमा नेतृत्वका लागि सदस्यहरू माझ गोप्य मतदान गराउने । यसरी मतदान गराउँदा प्रचार-प्रसार गर्न नपाउने व्यवस्था गर्ने ।

ख) बाल सञ्जालहरूको गठन

१. बालसमूह/क्लबहरू बीच आपसी समन्वय, सहकार्य बढाउने तथा सवालहरूको सामुहिकीकरण गर्ने र एक आपसबाट सिकाईका अवसर सिर्जना गर्न प्रत्येक वडामा वडा स्तरीय र पालिकामा स्तरीय बाल सञ्जालको गठन गरिनेछ ।
२. बालस सञ्जाल प्रत्येक वडाहरूमा र पालिकास्तरमा एउटा एउटा गठन गरिनेछ ।
३. वडा स्तरको बाल सञ्जाल गठन गर्नका लागि सम्बन्धित वडा भित्र गठन भएका समुदाय स्तरीय बालक्लब, विद्यालय स्तरीय बालक्लब र विशिष्टकृत बालसमूहका एक जना बालिका समेत तीन जना तीन जना प्रतिनिधिहरूको भेलाको आयोजनागरी समावेशिताको आधारमा गठन गरिनेछ भने पालिका स्तरीय बाल सञ्जालको गठन गर्दा वडा स्तरीय बाल सञ्जालको एक जना बालिका समेत तीन तीन जना प्रतिनिधिहरूको भेला गरी समावेशिताको आधारमा गठन गरिनेछ ।
४. यसरी भेला आयोजना गर्दा सञ्जालले समेट्ने क्षेत्रका (समुदाय, विद्यालय तथा विषयगत) बालसमूहहरूलाई भेलाको मिति भन्दा ५ दिन अगावै सूचना प्रदान गरिनुपर्दछ । सूचनामा निम्न जानकारीहरू आवश्यक हुन्छ :

- भेलाको मिति, समय र स्थान ।
- भेलामा छलफल हुने विषयहरू, भेलामा आमन्त्रण गरिएको प्रत्येक बालसमूहको प्रतिनिधि संख्या (जातजाति, लिंग समेत तय गरिएको भए) सो समेत स्पष्ट गर्ने,
- भेलामा सहभागिका लागि उपलब्ध हुने सुविधा लगायत अन्य ।

५. बालसमूहका प्रतिनिधिहरूले भेलामा सहभागी हुन निम्न कुराहरू अनिवार्य हुनुपर्नेछ :

- आफ्नो बालसमूहमा छलफल गरी निर्णय गरेको हुनुपर्दछ,
- विद्यालयबाट भेलामा सहभागी हुन सहमति दिइएको हुनुपर्दछ,
- समुदायमा आधारित बालसमूहको हकमा भेलामा सहभागी हुन तथा नेतृत्वमा प्रतिस्पर्धा गर्न अभिभावकको सहमति हुनुपर्दछ ।

६. सञ्जालको नेतृत्वको पुनर्गठन प्रत्येक १ वर्षमा गर्नुपर्दछ ।

८. नेतृत्वचयनमा प्रतिस्पर्धा र सहकार्यको व्यवस्थापन

- क) बालसमूह सञ्जालको नेतृत्व चयनका सन्दर्भमा बालबालिकाहरू माझ अस्वस्थ प्रतिस्पर्धा हुनबाट रोक्नका लागि सकेसम्म चुनाव हुने अवस्था आउन दिनुहुँदैन ।
- ख) समान क्षमताका प्रतिस्पर्धीहरूलाई सहमति गराई एकअर्कालाई स्वीकार्न सक्ने बनाउन पहिलो प्रयत्न गर्नुपर्नेछ ।
- ग) प्रतिस्पर्धी बालबालिकाहरूलाई चक्रीय नेतृत्व, संयोजन समूह वा उपसमितिहरूको गठनबाट पनि विभिन्न जिम्मेवारीहरू प्रदान गरी उनीहरूको भूमिका र सक्रियतालाई सहयोग गर्न सकिनेछ ।
- घ) बालबालिकाहरू माझ हुने प्रतिस्पर्धामा वयस्कहरूको प्रभाव र स्वार्थ तथा चाहना र प्रभावबाट मुक्त राखिनु पर्नेछ ।
- ङ) सहमति नजुटेमा सहमतिको आधारमा चिढा प्रणाली, पहिलो हुने निर्वाचित हुने चुनावको विधि अपनाउन सकिनेछ ।

९. आवद्धता तथा सूचीकरण

- क) समुदायमा तथा विद्यालयमा गठन भएका बालसमूहहरू र वडा स्तरीय बालसमूह सञ्जाल गठन भएको १ महिना भित्र आफ्नो सम्बन्धित वडाको वडा बालअधिकार समितिमा सूचीकृत हुनुपर्दछ ।
- ख) बालसमूह सूचीकरण हुँदा समूहको नाम, उद्देश्य, कार्यसमितिको नाम, सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क, आवद्ध निकाय खुलाइएको हुनुपर्दछ ।
- ग) सूचीकृत बालसमूहहरू हरेक वर्ष अद्यावधिक हुनुपर्दछ । यसरी अद्यावधिक हुँदा अद्यावधिकताका लागि निवेदन, बालसमूहको वार्षिक भेलाको उपस्थिति र विद्यमान कार्यसमितिको नामावली, सहजकर्ताको नाम, सम्पर्क र बालसमूहले अघिल्लो वर्ष सम्पन्न गरेका कार्यक्रमहरूको सूची संलग्न गर्नुपर्दछ ।
- घ) विद्यालयमा आधारित बालसमूहले नविकरण गर्दा सम्बन्धित विद्यालयको सिफारिस-पत्र पनि आवश्यक पर्दछ ।
- ङ) बालसमूहको नाम भेलाका सहभागी बालबालिकाहरूले आपसी सहमतिमा राख्ने छन् । बालसमूहको नाम त्यसै क्षेत्रको अर्को बालसमूहको नाम सँग मिलेमा अर्को नाम राख्नुपर्नेछ ।
- च) बालसमूहको नामसँग कुनै पनि नीजि वा गैससहरूले आफ्नो नाम जोड्न हुँदैन ।
- छ) स्थानीय निकायमा बालसमूह सूचीकरण हुनुको अर्थ स्थानीय निकायबाट आर्थिक वा अन्य श्रोत उपलब्ध हुने सुनिश्चितता मानिने छैन ।
- ज) बालसमूहको सूचीकरण तथा नविकरणका लागि सहजकर्ता निकाय, व्यक्तिले अनिवार्य उपस्थित भई प्रमाणीत र सहमति गर्नुपर्नेछ ।
- झ) सूचीकृत तथा नविकरण भएका बालसमूहको विवरण सम्बन्धित स्थानीयतहले बालबालिकाको स्थिति प्रकाशन सँगै समावेश गरी प्रकाशन गर्नुपर्नेछ ।

१०. सहजकर्ता संस्था, निकाय र व्यक्तिहरू:

- क) बालसमूहको गठन तथा सञ्चालन वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्थाको उपस्थितिमा गर्नु पर्नेछ ।
- ख) प्रत्येक बालसमूहको एक वयस्क सहजकर्ता वा सहजकर्ता संस्थाहुन जरूरी हुन्छ ।

- ग) सहजकर्ताले बालसमूहको बैठक, योजना निर्माण, कार्यान्वयन तथा विषयगत छलफललाई सहजीकरण गर्ने, उनीहरूलाई सही र उपयुक्त उपायहरू सुझाउने तथा श्रोत सम्म उनीहरूको पहुँच बनाउन सहयोग गर्नुपर्नेछ ।
- घ) बालसमूहका गतिविधि र त्यसबाट उत्पन्न परिणाम प्रति सहजकर्ता, संस्था वा निकायको पनि नैतिक जिम्मेवारी रहनेछ ।
- ङ) सहजकर्ताको छनौट प्रक्रियामा बालसमूहको सहमति र स्वीकार्यता अनिवार्य रहनेछ ।

११. वयस्क सहजकर्ताको चयन

- क) प्रत्येक बालसमूहको वयस्क सहजकर्ता अनिवार्य हुनुपर्नेछ ।
- ख) वयस्क सहजकर्ता बालसमूह गठन गर्न सहयोग गर्ने संस्था वा स्थानीय निकायले नियुक्त गर्नेछ ।
- ग) वयस्क सहजकर्ताले सहजीकरण गरे बापत बालसमूहसँग कुनै पारिश्रमिक लिनहुँदैन । तर सहयोगी संस्था वा स्थानीय निकायले निश्चित पारिश्रमिक वा प्रोत्साहन भत्ता उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।
- घ) वयस्क सहजकर्ता न्यूनतम १२ कक्षा उत्तीर्ण तथा १९ वर्ष भन्दा बढी उमेर समूहको व्यक्ति हुनेछ ।
- ङ) विद्यालयमा आधारित बालसमूहको सहजकर्ता शिक्षकहरू मध्येबाट, समुदायमा आधारित बालसमूहको सहजकर्ता स्थानीय बाल अधिकार समिति वा बालमैत्री स्थानीय शासन समन्वय समितिका सदस्य वा संस्थाको तर्फबाट तोक्न सकिनेछ ।
- च) सहयोगी संस्था वा विद्यालयले नियुक्त गरेको अवस्थामा बाहेक वयस्क सहजकर्ता स्थानीय व्यक्ति हुनुपर्नेछ ।
- छ) बालसमूहको सहजकर्ता हुनका लागि निम्न योग्यता भएको व्यक्ति हुनुपर्दछ :
- ✓ बालसमूहका पूर्व सदस्य भएकालाई प्राथमिकता दिइनुपर्नेछ ।
 - ✓ बालअधिकारबारे जानकार, सचेत, संवेदनशिल तथा तालिम प्राप्त ।
 - ✓ बालमैत्री व्यवहार बारे सचेत र अभ्यस्त ।
 - ✓ बालबालिका प्रति सकारात्मक धारणा राख्ने ।
 - ✓ बालबालिका विरुद्ध कुनै पनि हिंसा नगर्न प्रतिबद्ध ।
 - ✓ कुनै पनि राजनीतिक दल वा राजनीतिक संगठनको सक्रिय जिम्मेवारीमा नरहेको ।
 - ✓ फौजदारी अपराधमा संलग्न नभएको ।
 - ✓ स्थानीय समुदायमा बसोबास भएको ।
 - ✓ मदिरा, सुती, चुरोट, लागुऔषधको अम्मल नभएको व्यक्ति ।

१२. वयस्क सहजकर्ताको भूमिका र सीमितता

- क) स्थानीय वयस्क सहजकर्ता बालअधिकार प्रति प्रतिबद्ध, स्वयंसेवी भावनाको र दफा ११ (घ) तथा (छ) मा उल्लेख गरिएको योग्यता भएको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।
- ख) वयस्क सहजकर्ताले बालसमूहमा निम्न भूमिकाहरू निर्वाह गर्नुपर्दछ :
- बालसमूहको बैठक, कार्यक्रम योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहजीकरण ।
 - बालसमूहलाई स्थानीय सरोकारवाला निकायहरूसँग सम्पर्क, सम्बन्ध विस्तार गर्न सहजीकरण गर्ने ।
 - बालसमूहले गर्ने कार्यक्रमहरूका लागि स्थानीय श्रोतहरू जुटाउन सहयोग गर्ने ।
 - बालसमूहका सामाग्रीहरूको उपयुक्त प्रयोग भएनभएको अनुगमन गर्ने र सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरू माझआएका विवादहरूको समाधान गर्न सहयोग गर्ने ।
 - बालसमूह र स्थानीय समुदायबीच तनाव उत्पन्न भएमा त्यसको समाधानका लागि सहजीकरण गर्ने ।
 - बालसमूहलाई बालअधिकार लगायतका स्थानीय विकासका सवाल सम्बन्धि सूचना सामाग्रीहरू उपलब्ध गराउन पहल गर्ने ।

- आवश्यकता अनुसार बालअधिकार, बाल सहभागिता, बालसमूह सहजीकरणका प्रशिक्षण, गोष्ठी तथा तालिमहरूमा सहभागी हुने ।
 - बालसमूहका सदस्य आफ्नो समुदाय बाहिर अन्य कुनै कार्यक्रममा सहभागी हुनपरेमा वयस्क संरक्षकको भूमिका निभाउने ।
- ग) वयस्क सहजकर्ताले बालसमूहको सहजीकरण गर्दा निम्नकार्यहरू गर्न हुँदैन :
- बालसमूहको बैठक तथा छलफल आफैले सञ्चालन गर्ने ।
 - बालसमूहको योजना आफैले बनाउने, निर्णयहरू आफैले गर्ने र सदस्यहरूलाई निर्णयमा सहमत मात्र गराउने ।
 - बालसमूहलाई कुनै निश्चित निर्णय गर्न लगाउने वा निश्चित विषयमा आफ्नो धारणा लादने ।
 - बालसमूहका तर्फबाट निर्णायक तह तथा संयन्त्रहरूमा प्रतिनिधित्व गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरूलाई हप्काउने, हिंसा, दुर्व्यवहार, अपहेलना, मानसिक, शारिरीक शोषण गर्ने वा धम्कीदिने वा यौन दुर्व्यवहार गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरू माझ जात, भाषा, क्षेत्र, रंग, धर्म, लिंग, उमेर, शारिरीक अवस्था, सामाजिक तथा आर्थिक हैसियत लगायत कुनै पनि आधारमा भेदभाव गर्ने ।
 - बालसमूहका सम्पत्ति, बचत रकमहरू जथाभावी प्रयोग गर्ने वा व्यक्तिगत हितमा उपयोग गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरूलाई एक अर्का विरुद्ध भड्काउने, कुनै निश्चित व्यक्ति, जाति, भाषा, धर्म, क्षेत्र, समुदाय, समूह, सम्प्रदाय, दल तथा संगठनको पक्ष वा विपक्षमा उभिन तथा गतिविधि गर्न लगाउने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरूलाई हिंसात्मक गतिविधि, सार्वजनिक धनजनमा क्षतिपुग्ने गतिविधि तथा अलोकतान्त्रिक र घृणा फैलाउने कार्य गर्न प्रोत्साहित गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरूको उचित सुरक्षाको सुनिश्चितता नगरी समुदायबाट बाहिर पठाउने वा कार्यक्रमहरूमा संलग्न गराउने ।
- घ) सहजकर्ताले माथि खण्ड (ग) मा उल्लेख भए अनुसारको व्यवहार तथा गतिविधि गरेको भन्ने शंका लाग्ने जो कोहीले पनि आवश्यक प्रमाण सहित सम्बन्धित स्थानीय निकाय वा सहयोगी संस्था वा विद्यालयमा उजुरी दिन सक्नेछ ।
- ङ) सहजकर्ता विरुद्ध परेको उजुरी र गुनासोको छानबिन गरी दोषी पाइएमा सम्बन्धित सहजकर्तालाई नसहित दिने, सहजकर्ताबाट हटाउने वा आगामी निश्चित अवधि सम्मका लागि सहजकर्ता बन्न नसक्ने गरी पद/भूमिकाबाट हटाउने निर्णय नियुक्त गर्ने संस्थाले गर्नुपर्नेछ ।
तर सहजकर्ताले नेपाल कानून अनुसार फौजदारी अपराध हुने सम्मको बालबालिका प्रति कुनै कार्य गरेको भए सम्बन्धित विषय हेर्ने नेपाल सरकारको निकायमा सम्प्रेषण गर्नुपर्नेछ । ।
- च) उजुरीका छानबिन तथा निर्णय क्रममा सम्बन्धित सहजकर्तालाई आफ्नो भनाई र स्पष्टीकरण राख्ने अवसरबाट बञ्चित गरिने छैन ।

१३. नियमित बैठक तथा छलफलका विषयहरू

- क) बालसमूहको बैठकको आयोजना विद्यालय बन्द भएको समयमा र दिनको समयमा सबै सहभागीहरूका लागि पहुँचका दृष्टिकोणले उपयुक्त स्थानमा मात्र आयोजना गरिनुपर्नेछ ।
- ख) बालसमूहको बैठकमा वयस्क सहजकर्ताको उपस्थिति हुनुपर्नेछ ।
- ग) बालसमूहको बैठक अधिकतम २ घण्टा भन्दा बढी समय बस्नु हुँदैन ।
- घ) बालसमूहको बैठकको बैठक पुस्तिका (माइन्ट) उतार गरी राख्नुपर्नेछ ।
- ङ) बालसमूहको बैठकमा सामान्यतया निम्न प्रस्तावहरूमा छलफल हुन सक्नेछ :
- ✓ अधिल्लो बैठक पछि भएका कार्यक्रम तथा प्रगतिहरूको समिक्षा,

- ✓ बालसमूहका बारेमा सदस्य तथा अन्य बालबालिका र व्यक्तिहरूको धारणा,
- ✓ स्थानीय बालअधिकारको सवाल र गर्नुपर्ने गतिविधि,
- ✓ आगामी कार्यक्रमको तय, जिम्मेवारी विभाजन र श्रोत संकलन ।

१४. कार्यक्रम योजना निर्माण

- क) बालसमूहको बैठक तथा वार्षिक भेलाले कार्यक्रम योजना निर्माण गर्नुपर्दछ । यसरी योजना निर्माण गर्दा मासिक एउटा भन्दा धेरै गतिविधिहरू राख्नुहुँदैन ।
- ख) बालसमूहको कार्यक्रम योजना निर्माण गर्दा स्थानीय पर्व, मौसम, खेतीपातीको क्यालेन्डर, विद्यालयको शैक्षिक क्यालेन्डरसँग नजुध्ने गरी बनाइनु पर्नेछ ।
- ग) बालसमूहको कार्यक्रम मुलतः निम्न विषयमा केन्द्रित हुनुपर्दछ :

- **बालअधिकारको प्रचार-प्रसार:** बालबालिकाले स्थानीयतहमा गीत, कविता, खेल, कथा, वक्तृत्वकला, चित्रकला, भित्तेपत्रिका, सडक नाटक, रेडियो कार्यक्रम, पत्रपत्रिकामा लेख लेखेर आदिको माध्यमबाट बालअधिकारका बारेमा प्रचार प्रसार गर्न सक्दछन् ।
- **बालअधिकार अनुगमन:** बालसमूहहरूले आफ्नो क्षेत्रका विभिन्न स्थानीयतहमा गुनासो पेटिका राखेर, साथीहरूको समूह छलफल गरेर, आफ्नो विद्यालय तथा समुदायको अनुगमन भ्रमण गरेर बालअधिकारको अवस्था के कस्तो छ भनी अनुगमन गर्न सक्छन् । यसरी बालसमूहले पत्ता लगाएका कुराहरू विद्यालय व्यवस्थापन समिति, गाउँपालिका तथा वडा कार्यालय, गाउँशिक्षा समिति, बाल संरक्षण समिति वा सहयोगी संस्था समक्ष आवश्यक कारवाहीका लागि प्रस्तुत गर्न सक्छन् ।
- **सेवाकालागि सम्प्रेषण र सुझाव:** बालसमूहहरूले आफ्नो समुदाय तथा विद्यालयमा हिंसा, शोषण, दुर्व्यवहार तथा शिक्षा स्वास्थ्यबाट बञ्चितभएका बालबालिका फेला परेमा वा त्यस्ता गुनासोहरू आएमा सेवाप्रदायक संस्थाहरूसँग सम्पर्क गरी सम्बन्धित बालबालिकालाई सेवाको लागि सिफारिस गर्न सक्दछन् । उनीहरूले त्यस्ता बालबालिकालाई सेवाप्रदायकहरूको सम्पर्क ठेगाना दिएर पनि सघाउन सक्छन् ।
- **शैक्षिक तथा व्यक्तित्व विकासका कार्यक्रमहरू:** बालसमूहहरूले सदस्यहरूका लागि व्यक्तित्व विकास तथा शैक्षिक विकासका विभिन्न रचनात्मक गतिविधिहरू, खेलकुदका गतिविधिहरू, छोटो समयका विभिन्न सीपकलाका प्रशिक्षणहरू पनि चलाउन सक्छन् ।
- **सामुदायिक स्वयंसेवा:** बालसमूहका १४ वर्ष भन्दा माथि उमेरका बालबालिकाहरूले सुरक्षित ढंगले वयस्कहरूको साथमा सामुदायिक स्वयंसेवा पनि गर्न सक्छन् । यस्तो सामुदायिक स्वयंसेवा दैनिक ६ घण्टाभन्दा बढी हुनुहुँदैन र लगातार ३ घण्टाभन्दा बढी हुनुहुँदैन । सामुदायिक स्वयंसेवाका कार्यहरूमा बालबालिकाको नैतिक र भौतिक सुरक्षाको सुनिश्चितता हुनुपर्दछ । प्रचलित कानून बमोजिम निकृष्ट वा जोखिमयुक्त बालश्रम तथा बालश्रम ठहरिने गतिविधिमा बालबालिकाले स्वयंसेवा गर्न सक्नेछैनन् ।
- **निर्णय प्रक्रियालाई प्रभावित पार्ने:** बालसमूहहरूले सामुहिक रूपमा वा प्रतिनिधि मार्फत् बालअधिकारका सरोकारहरूलाई स्थानीय योजना तथा नीतिहरूमा सम्बोधन गराउनका लागि बाल भेला, अन्तर्क्रिया, बाल सुनुवाई, प्रतिनिधि मण्डल भेटघाट जस्ता कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सक्छन् ।

१५. बालसमूहले सञ्चालन गर्ने कार्यक्रमहरूको सीमितता: तल उल्लेखित ढंगले बालसमूहले कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न हुँदैन :

- क) कुनै राजनीतिक दल वा उसको भातृ संगठनको प्रत्यक्ष पक्षपोषण गर्ने ।
- ख) समुदायको सार्वजनिक वा नीजि सम्पत्ति तथा कसैको जीउज्यान माथि क्षति पुग्ने ।
- ग) समुदायका निश्चित समूह, जाति वा पेशाकर्मी प्रति गलत भावना र दृष्टिकोण सम्प्रेषण गर्ने ।

- घ) कुनै पनि बालबालिकाको शारिरीक, आर्थिक, सामाजिक, सम्पत्ति, व्यक्तिगत अन्य जानकारी लगायत हिंसा र दुर्व्यवहार पीडित तथा प्रभावित बालबालिकाको गोपनीयता भंग हुने र पहिचान खुल्ने गतिविधिहरू ।
- ङ) साँस्कृतिक कारण बाहेक रातको समयमा र आफ्नो विद्यालय वा समुदाय भन्दा बाहिर गएर गरिने गतिविधि तथा कार्यक्रमहरू । तर, प्रतिस्पर्धा वा आयोजकहरूले उचित सुरक्षा प्रबन्ध गरेका अवस्थामा भने एकाघर सगोलको बयस्क अभिभावकको संरक्षकत्वमा समुदाय वा विद्यालय भन्दा बाहिर गएर कार्यक्रम गर्न सकिन्छ ।
- च) उचित सुरक्षाको प्रबन्ध र आवश्यक पूर्व सुसूचित सहमति बेगर सहभागीहरू कसैको पनि जीउज्यानमा खतरा पुग्ने साहसिक खेलहरू खेलाउन ।
- छ) बालसमूह कोष निर्माण वा आयआर्जनका लागि बालश्रम तथा कुनै पनि व्यापार, व्यवसायहरू ।
- ज) वयस्कहरूको संस्था वा समूहले जस्तो सिंगो परियोजना सञ्चालन गर्ने वा अन्य धेरै ठूला र लामो समयका गतिविधिहरू गर्न हुँदैन ।
- झ) सामाजिक शान्ति सुव्यवस्था तथा सुरक्षामा नकारात्मक असर पर्ने देखिएमा बालअधिकारकर्मी, स्थानीय बाल अधिकार समिति तथा बालमैत्री सुशासन समन्वय समितिको परामर्शमा स्थानीय निकाय वा विद्यालयले निश्चित गतिविधिलाई रोक लगाउन सक्नेछ ।

१६. सदस्यता वितरण र व्यवस्थापन

- क) बालसमूहले स्वतन्त्र रूपमा आफ्नो सदस्यता वितरण गर्न सक्छ । बालसमूहको सदस्य हुन सोही विद्यालयको विद्यार्थी वा सोही समुदाय वा क्षेत्रमा बसोबास भएको बालबालिका नै हुनुपर्दछ ।
- ख) कुनै बालबालिकाले सदस्य बन्न चाहेकोमा सामान्यतया बालसमूहले सदस्य बनाउनु पर्दछ ।
- ग) कुनै पनि बालबालिकालाई सदस्य बन्नका लागि दबाव दिन पाइनेछैन ।
- घ) सदस्य नभएकै कारण बालसमूहले आयोजना गर्ने खुला र सार्वजनिक कार्यक्रममा कुनै बालबालिकालाई सहभागी हुनबाट बञ्चित गराउन पाइनेछैन ।
- ङ) सदस्यहरूको अभिलेख बालसमूहले आफ्नै रजिष्ट्रमा राख्न सक्नेछ । यसरी अभिलेख राख्दा निम्न कुराहरू उल्लेख हुनुपर्दछ : नाम थर, ठेगाना, उमेर, लिंग, (विद्यालयमा भए कक्षा), अभिभावकको नाम, सम्पर्क फोन नम्बर, फोटो (उपलब्ध भए सम्म) ।
- च) श्रोत साधन भएको अवस्थामा बालसमूहले सदस्यताको प्रमाण-पत्र पनि वितरण गर्न सक्नेछ ।

१७. प्रतिनिधित्व र सहभागिताको समान अवसरको व्यवस्थापन

- क) बालसमूहका सदस्यहरू माझ सबैले उपयुक्त अवसरहरू प्राप्त गर्नसक्ने र आफ्नो व्यक्तित्व विकास गर्ने समान अवसर प्राप्त गर्नसक्ने मान्यता बालसमूहको नेतृत्व गर्ने समूहले राख्नु पर्नेछ ।
- ख) समान अवसर र प्रतिनिधित्वका लागि विषयगत समूहहरू बनाएर सोही अनुसार नियमित वा पालैपालो प्रतिनिधित्व र सहभागिताको अवसर दिन सकिनेछ ।
- ग) निरन्तर एकै व्यक्ति हुनुपर्ने वा आयोजक संस्था वा निकायले तोकेको अवस्थामा बाहेक सकेसम्म पालैपालो सबै सदस्यहरूलाई सहभागिताको अवसर दिनुपर्नेछ ।
- घ) बालसमूहको प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्तिले कुनै कार्यक्रममा जानु अघि आफ्नो समूहका सदस्य र सहजकर्तासँग आफुले के-कस्ता सवाल उठाउने बारेमा छलफल र परामर्श गर्नुपर्नेछ ।
- ङ) बालसमूहका सदस्य कुनै कार्यक्रम वा बैठकमा सहभागी भएपछि आफ्नो समूहका सदस्यहरू र सहजकर्ताको बैठक राखी आफु सहभागी भएका कार्यक्रमको बारेमा जानकारी दिनुपर्नेछ । सकेसम्म एक पेजमा प्रतिवेदन लेखेर बालसमूहको फाइल वा माइन्टुट सँगै राख्नुपर्नेछ ।

१८. सदस्यहरू बीचको विवादको समाधान

सामान्यतया बालसमूहमा उत्पन्न हुने विवादहरूलाई निम्न ढंगले समाधान गर्न सकिनेछ :

- क) बालसमूहको योजना निर्माण लगायतका छलफलमा सबै सदस्यहरूलाई स्वतन्त्र र छोटो रूपमा आफ्नो विचार राख्न लगाउनु पर्दछ ।
- ख) बालसमूहको बैठक बस्ने छलफल गर्ने तथा नेतृत्व चयन प्रक्रियाका बारेमा आचार संहिता निर्माण गर्नुपर्दछ ।
- ग) बालसमूहका सदस्यहरू माझ कार्यक्रम आयोजना गर्ने सन्दर्भमा फरक प्रस्तावहरू प्राप्त भएमा, ती कार्यक्रमहरूको सूची बनाउने र सदस्यहरूलाई आपसी छलफल गरी कार्यक्रमहरूको प्राथमिकता छनौट गर्न लगाउने । कार्यक्रमको छनौट गर्दा निम्न कुराहरूको आधारमा गर्ने :
- बालबालिकाले रूचीकर मान्ने, सिर्जनात्मक, खेलकुद तथा बौद्धिक विकासका कार्यक्रमहरू पहिलो प्राथमिकतामा गर्ने ।
 - बालअधिकारको प्रचार-प्रसार हुने, अभिभावक, निर्णयकर्ताहरू तथा समुदाय माझ बालबालिकाको सरोकारहरू प्रस्तुत गरिने कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकता दिने ।
 - बालसमूहले गर्न नहुने भनेका कार्यक्रमहरू छनौट नगर्ने ।
 - बालसमूहलाई धेरै आर्थिक भार पर्ने तथा लामो समय लाग्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने ।
 - समुदाय र समुदायका अन्य संस्थाहरूसँग द्वन्द्व वा मनमुटाव हुन सक्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने ।
 - धेरै दिन विद्यालय शिक्षालाई असर पर्ने वा कक्षा छोडेर तयारी गर्न पर्ने कार्यक्रमहरू नगर्ने ।
 - अन्य बालसमूह वा संस्थाले भर्खरै गरिसकेका समान किसिमका कार्यक्रमहरू भए त्यसलाई प्राथमिकतामा पछाडि राख्ने ।
- घ) बालसमूहका सदस्यहरू माझ स्थानीय सरोकारका विषयमा फरक विचार वा धारणाहरू आएमा ती धारणाहरूलाई समावेश गरी साभा धारणा बनाउनु पर्दछ । यसका लागि निम्न कार्यहरू गर्न सकिनेछः
- सबै सदस्यहरूले सम्बन्धित विषयमा पालैपालो आफ्ना विचारहरू छोटकरीमा राख्न दिनुपर्दछ । यसरी विचार राख्दा अरूको विचारलाई गलत भन्ने, होच्याउने वा सिधै नकार्न हुँदैन ।
 - फरक-फरक धारणाहरूलाई समेटेर कुनै सदस्यले एकै धारणा प्रस्ताव गर्न लगाउने ।
 - यदि नितान्त विपरित धारणाहरू आएमा बालसमूहको बैठकमा ती फरक धारणाहरूलाई र त्यसलाई समर्थन गर्ने सदस्य संख्या पनि लेख्ने । तर, बहुमत सदस्यहरूले व्यक्त गरेको धारणा अनुसार बालसमूहले गतिविधि गर्नुपर्दछ ।
- ङ) बालसमूहका सदस्यहरू माझ आर्थिक वा संगठन व्यवस्थापनका विषयमा विवाद भएमा निम्न अनुसार समाधान निकाल्ने :
- बालसमूहका सदस्यहरूबीच नै विवादको विषयमा छलफल गरी आपसी सहमति सिर्जना गर्ने ।
 - बालसमूहका सदस्यहरूले उठाएको विवादको विषय र उनीहरूले दिएका तर्क तथा प्रमाणहरूको सूची बनाउने ।
 - विद्यालयका प्रधानाध्यापक वा समुदायमा आधारित बालसमूहको हकमा आवद्ध समितिका संयोजकले सम्बन्धित विवादको छानबिन गरी निर्णय प्रदान गर्ने ।
- च) बालसमूह भित्र आउने विवादको समाधान गर्ने बैठकमा वयस्क सहजकर्ता र आवद्ध समिति वा निकायका प्रमुखको अनिवार्य उपस्थिति हुनुपर्दछ ।

१९. आर्थिक व्यवस्थापन

- क) बालसमूह र सञ्जालको आर्थिक श्रोत निम्न हुन सक्नेछन्ः
- मासिक सदस्यता शुल्क,
 - चन्दा तथा सहयोग,

- संस्थाहरूबाट प्राप्तहुने आर्थिक सहायता,
 - विद्यालयबाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता,
 - वडा तथा गाउँपालिका बाट प्राप्त हुने आर्थिक सहायता,
 - स्थानीय समूह, नीजि क्षेत्रहरूबाट प्राप्त हुने सहायता ।
- ख) बालसमूहले आर्थिक सहायताको निम्ति सामान्य निवेदन दिए पुग्दछ । बालसमूहका लागि ३ हजार रुपैयाँभन्दा बढीको सहयोग दिनपरेमा नगद प्रदान नगरी सोभै जिन्सी वा सेवा खरिद गरी सहयोग गर्नुपर्दछ ।
- ग) बालसमूहले आर्थिक फछ्यौट गर्दा उपलब्ध बिल भर्पाइ र आय-व्ययको हस्तलिखित विवरण बुझाएर गर्न सक्नेछन् ।
- घ) बालसमूहलाई सोभै परियोजना वा अभियान वा अन्य कुनै परियोजना सञ्चालन गर्नका लागि सम्झौता गरी रकम प्रदान गर्न पाइनेछैन ।
- ङ) बालसमूहले आफ्नै विद्यालय वा समुदायमा आर्थिक संकलन गर्नका लागि बालअधिकार संरक्षण र प्रवर्द्धनका निम्ति कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सक्नेछन् । जस्तै: देउंसी भैलो, साँस्कृतिक कार्यक्रम, खेल प्रतियोगिता आदि । यस्ता कार्यक्रम आयोजना हुँदा आबद्ध निकायको स्वीकृति, सहजीकरण र सुपरिवेक्षण अनिवार्य रहनेछ ।
- च) बालसमूहले संकलन गरेका रकम उनीहरूले आयोजना गर्ने बालमैत्री गतिविधीका निम्ति मात्र खर्च गर्नुपर्नेछ । यस्तो रकम छात्रवृत्ति का लागि, भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण, मर्मत सम्भारका लागि वा पीडित कसैलाई आपतकालिन सहायता बापत सहयोग उपलब्ध गराउन खर्च गर्न हुँदैन ।
- छ) बालसमूहको वार्षिक आय-व्यय विवरण सामान्य ढाँचामा उल्लेख गरी राख्नुपर्नेछ । बालसमूहले ठूलो रकमको गतिविधि गर्न परेमा सहजकर्ताले आर्थिक व्यवस्थापन र सहजीकरणमा सहयोग गर्नुपर्नेछ । यसरी व्यवस्थापनगर्दा आर्थिक हिसाबकिताब बालसमूहबाट अनुमोदन गराउनुपर्नेछ ।

२०. स्थानीयतहसँगको सम्बन्ध र सहकार्य

- क) सबै बालसमूह र सञ्जालहरू आफ्नो स्थानीयतह कार्यालयमा सूचीकरण तथा नविकरण हुनुपर्नेछ ।
- ख) स्थानीयतहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको बालसमूहको विवरण अद्यावधिक गर्नेछ ।
- ग) स्थानीयतहले आफ्नो वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रममा बालसमूहका गतिविधि, बालसमूह र सहजकर्ताको प्रशिक्षण तथा बालसमूह प्रतिनिधिको परामर्श कार्यक्रमहरू स्पष्ट रूपमा उल्लेख गर्नुपर्नेछ । बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने विषयहरूमा छलफल निर्णय गर्नुपर्दा बालसमूह सञ्जालको प्रतिनिधिहरूलाई अनिवार्य सहभागी गराईनु पर्दछ ।
- घ) बालसमूहले स्थानीय निकायसँग स्थानीय विकासमा बालबालिका सम्बन्धि योजना तथा कार्यक्रम, सुविधा र उपलब्धिहरूको बारेमा सूचना माग गर्ने, त्यस्ता जानकारीहरू प्रचार प्रसार गर्ने तथा कार्यक्रम र सुविधाहरूको बालअनुगमन गर्नसक्नेछ ।
- ङ) बालसमूहले स्थानीय निकायसँग आफ्ना कार्यक्रमहरूका लागि आर्थिक सहायता तथा प्राविधिक र सामाग्री सहयोगको माग गर्न सक्नेछ ।
- च) बालसमूहले हरेक वर्ष आफुले गरेका कार्यक्रमहरूको सूची र विवरण तोकिएको ढाँचामा स्थानीय निकायलाई उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

२१. बालबालिका सम्बन्धी स्थानीय समितिहरूसँगको सम्बन्ध र सहकार्य

- क) स्थानीयतहमा वडा बालअधिकार समिति, स्थानीय बालमैत्री शासन समिति, स्थानीय मानव बेचबिखन नियन्त्रण समिति, गाउँ शिक्षा समिति र स्थानीय विपद व्यवस्थापन तथा जोखिम न्युनिकरण समिति, गाउँ स्वास्थ्य समिति र स्थानीय खानेपानी तथा सरसफाई समितिहरू बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने समितिहरू हुन् ।

- ख) यी समितिहरूमा बालसमूह वा सञ्जालका प्रतिनिधिहरू सदस्य वा पर्यवेक्षकको रूपमा सहभागी गराइनु पर्दछ ।
- ग) यी समितिहरूको वार्षिक कार्यक्रम तथा कार्ययोजनामा बाल परामर्श, बालबालिकाको क्षमता विकास, बालसमूहसँग साभेदारीमा गरिने गतिविधिहरू तय गरिनुपर्दछ ।
- घ) यी समितिहरूले बाल परामर्श तथा विभिन्न समयमा बालसमूह तथा बालबालिकाबाट प्राप्त हुन आएका गुनासा र सुभाबहरूलाई स्थानीय निकायको योजना प्रक्रिया समावेश गनराउन पैरवी गर्नुपर्दछ ।
- ङ) यी समितिहरूले बालबालिकाले सम्प्रेषण गरेका तत्काल सम्बोधन गर्नपर्ने समस्याहरूमा कारवाही गर्न सम्बन्धित निकायहरू माभ सम्न्वय गर्ने कार्य गर्नुपर्दछ ।
- च) यी समितिहरूले बालसमूहका गतिविधिहरूलाई प्रोत्साहित गर्न उत्कृष्ट बालसमूह पुरस्कार तथा सम्मानका कार्यक्रमहरू गर्न सक्छन् ।

२२. विद्यालय व्यवस्थापन समिति

- क) विद्यालयमा रहेका बालसमूहहरू विद्यालय व्यवस्थापन समितिसँग आबद्ध हुनुपर्दछ ।
- ख) विद्यालयको वार्षिक कार्यक्रम, बजेट तथा कार्ययोजना निर्माण प्रक्रियामा बालबालिकासँग परामर्श, बालसमूहका गतिविधिको लागि सहयोगका कार्यक्रमहरू उल्लेख गरिनुपर्दछ ।
- ग) विद्यालय व्यवस्थापन समितिमा बालसमूहका प्रतिनिधिलाई पर्यवेक्षकको रूपमा सहभागी गराइनु पर्दछ र बैठकहरूमा बालबालिकाका सरोकारहरू प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्दछ ।
- घ) विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठकमा छलफल हुने संवेदनशील र विवाद सिर्जनाहुन सक्ने विषयहरू जस्तै : शिक्षक नियुक्ति र कारवाही, निर्माण ठेक्कापट्टा तथा अनियमितताका विवादहरूको छलफलमा बालबालिकालाई प्रत्यक्ष र निर्णायक रूपमा सहभागी बनाइनु हुँदैन ।
- ङ) विद्यालयमा रहने शिक्षकको व्यवहारिक सीप तथा शैली, निर्माण गरिने भौतिक संरचनाका स्वरूप र गुणस्तरका विषयहरूमा भने बालसमूहका सदस्य र सकेसम्म धेरै बालबालिकाको सुभाब संकलन गरिनुपर्दछ ।

२३. अन्य संघ संस्था तथा सेवाप्रदायक निकायहरू:

- क) स्थानीयतहमा क्रियाशिल विभिन्न संघ संस्था तथा सेवाप्रदायक निकायहरूले बालबालिका प्रत्यक्ष प्रभावित हुने वा उनीहरू लक्षित कार्यक्रम, निर्णय तथा योजना प्रक्रियामा बालसमूहका प्रतिनिधिहरूसँग परामर्श गर्नुपर्दछ ।
- ख) संस्था तथा सेवाप्रदायक निकायहरूले बालबालिकाको लागि निःशुल्क उपलब्ध सेवा सुविधा तथा कार्यक्रमहरूको बारेमा प्रचार-प्रसार गर्न, सेवाका लागि सम्प्रेषण गर्न तथा सेवा, सुविधा तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारिताको अनुगमन गर्न बालसमूहसँग सहकार्य गर्न सक्छन् ।
- ग) सेवाप्रदायक निकायहरूले बालसमूहका सदस्य तथा बालसमूहसँग सहकार्य र परामर्श कार्यहरू गर्दा उनीहरूको नियमित शिक्षालाई नकारात्मक प्रभाव पार्न र सकेसम्म विद्यालय समयमा असर पार्न हुँदैन ।
- घ) सेवाप्रदायकका निकायहरूले बालसमूहका सदस्यहरूलाई अनिवार्य सहभागिताको नियम लागु गर्न हुँदैन ।
- ङ) सेवाप्रदायकका निकायहरूले बालबालिकालाई जोखिमपूर्ण हुने विवादित विषय, फौजदारी अपराधका उजुरी लगायतका विषयमा छलफल गर्न वा उनीहरूको राय वा निश्कर्ष माग्न र त्यस्ता क्षेत्रमा काममा लगाउन हुँदैन । तर न्यायिक प्रक्रियामा प्रभावित बालबालिकासँग गरिने परामर्श भने गर्न सकिन्छ ।
- च) सेवाप्रदायक निकायहरूले बालबालिका सहभागी भएर गरिएका सामुदायिक कार्य बापत भत्ता वा ज्याला प्रदान गर्ने कार्य गर्न हुँदैन ।

२४. योजना तर्जुमा प्रक्रियामा बालसमूह प्रतिनिधित्वको व्यवस्था

- क) स्थानीय निकायबाट हुने योजना निर्माण प्रक्रियामा बालसमूहको प्रतिनिधित्व र सहभागिता अनिवार्य हुनेछ ।
- ख) बस्ती तथा वडा स्तरमा हुने योजना छलफलमा सहभागी हुन बालसमूहका सदस्य वा प्रतिनिधिहरूलाई निमन्त्रणा गरिनेछ । भेलामा उनीहरूको सरोकार राख्न निश्चित समय प्रदान गरिनेछ ।
- ग) वडा स्तर, गाउँपालिका स्तरमा तोकिएको प्रक्रियामा बालभेलाको आयोजना गरी स्थानीय योजना निर्माणका लागि बालबालिकाको परामर्श गरिनुपर्नेछ ।
- घ) योजना निर्माण तथा बजेट विनियोजनमा बालसमूहलाई बालबालिकाको निमित्त छुट्याइएको कार्यक्रम तथा बजेटबारे छुट्टै सार्वजनिक सूचना जारी गरिनुपर्नेछ । यस्तो जानकारी सरल भाषामा उपलब्ध गराइनुपर्नेछ ।

२५. बालसमूहको विघटन

बालसमूह निम्न अवस्थामा विघटन भएको मानिनेछ :

- क) बालसमूह निरन्तर २ वर्ष सम्म अद्यावधिक नभएमा । अद्यावधिक नभएका बालसमूहलाई विघटन गर्नु अघि ३ महिनाको समय राखी अद्यावधिक गर्नका लागि सूचित गरिनेछ ।
- ख) बालसमूहका बहुमत सदस्यहरूले बालसमूह विघटन गर्ने निर्णय गरेमा ।
- ग) विद्यालयले उपयुक्त कारण दर्शाई विद्यालयमा आधारित बालसमूह विघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।
- घ) आवद्ध स्थानीय निकाय, संस्था वा समूहले उपयुक्त कारण देखाइ बालसमूह विघटन गर्न सिफारिस गरेमा ।
- ङ) माथि (ग) र (घ) अनुसार विघटन हुनुपूर्व सार्वजनिक सूचना र बालसमूहका सदस्यहरूसँग छलफल गरिनेछ ।
- च) विघटन भएका बालसमूह स्थानीय निकायको सूचीकरणबाट स्वतः खारेज हुनेछ ।
- छ) विघटन भएका बालसमूहका सम्पत्ति तथा दस्तावेजहरू सम्बन्धित विद्यालय वा स्थानीय तहले जिम्मामा लिनेछ, र अर्को बालसमूह गठन प्रयोजनका लागि प्रयोग गर्न सकिनेछ ।

२६. बालसमूह भित्र दलगत राजनीतिक प्रभावलाई न्युनीकरण गर्ने

- क) बालसमूहका सदस्यहरू तथा वयस्क सहजकर्ता कुनै पनि राजनीतिक दल वा दलका भातृ संगठनको नेतृत्वमा नरहेको व्यक्ति हुनुपर्दछ ।
- ख) बालसमूहले विभिन्न राजनीतिक दलहरूसँग बालअधिकार प्रवर्द्धन र संरक्षणका विषयमा खुला अन्तर्क्रिया तथा छलफल आयोजना गर्न सक्छन् ।
- ग) बालसमूहले कुनै एक राजनीतिक दल वा समूहसँग मात्र संयुक्त कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न हुँदैन ।
- घ) बालसमूहले सार्वजनिक पदमा निर्वाचित वा नियुक्त राजनीतिक व्यक्ति बाहेक कुनै एक मात्र राजनीतिक दलका प्रतिनिधि वा व्यक्तिलाई कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि, अतिथि वा श्रोत व्यक्ति बनाउन हुँदैन ।
- ङ) बालसमूहले कुनै पनि राजनीतिक दलको पक्ष वा विपक्षमा हुने गरी कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू सञ्चालन गर्न हुँदैन । तर बाल सरोकारको विषयमा वकालत गर्न सक्नेछन् ।
- च) बालसमूहले राजनीतिक दल वा भातृ संगठनका बारेमा विशेष जानकारी दिन वा उसको सदस्य बन्न प्रेरित गर्न कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू गर्न हुँदैन ।

२७. बालसमूह र सञ्जालभित्र सदभाव, सद्व्यवहार र सुरक्षित अभ्यास प्रवर्द्धन गर्ने

- क) बालसमूहले आफ्नो संगठन निर्माण, व्यवस्थापन तथा कार्य प्रक्रियाका सम्बन्धमा आचार संहिता निर्माण गर्नुपर्दछ ।
- ख) बालसमूह तथा यसका सदस्यहरूले सामाजिक कुरीति, भेदभावको अभ्यास र गलत प्रचलनहरूका पक्षमा नबोल्न र त्यस्ता अभ्यासहरू नगर्न सदस्यहरूलाई प्रशिक्षित गरिनुपर्दछ ।

- ग) बालसमूहका सदस्यहरूलाई सबै धर्म, जाति र समुदाय बीच सम्मान गर्न, उनीहरूको असल संस्कृति र अभ्यासहरूका बारेमा बुझ्न विभिन्न समयमा विविध साँस्कृतिक कार्यक्रमहरू आयोजना गर्न सकिन्छ ।
- घ) बालसमूहको नेतृत्वमा समुदाय वा विद्यालयमा रहेका विभिन्न समुदायको प्रतिनिधित्व हुन सक्ने व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।
- ङ) बालसमूहको बैठकमा संस्कृति छलफलका प्रस्ताव नै बनाएर नियमितरूपमा सदस्यहरूले पालैपालो आफ्नो धर्म, संस्कृतिका बारेमा र असल कुराहरूका बारेमा प्रस्तुति र छलफल गर्ने नियम बनाउन पनि सकिन्छ ।

२८. बालसमूहका गतिविधि बारे साभ्ना सुनुवाइको व्यवस्था गर्ने

- क) कुनै पनि बालसमूह गठन गरिनु अघि उक्त समुदाय तथा विद्यालयमा बालसमूहको आवश्यकता, अवसर र सम्भावनाहरूबारे अभिभावक अनुशिक्षण आयोजना गरिनुपर्दछ ।
- ख) बालसमूहले आयोजना गर्ने सबै गतिविधिहरूलाई बालबालिका तथा समुदायले रूचीकर नमान्न पनि सक्छन् । त्यसैले बालसमूहको गतिविधिहरूको बारेमा गुनासो र प्रतिक्रिया दिने व्यवस्था गरिनुपर्दछ । आएका सुभावहरूलाई सहजकर्ता र बालसमूहका प्रतिनिधिहरू बसी उक्त सुभावका आधारमा बालसमूहका गतिविधिहरूमा सुधार गरिनुपर्दछ ।
- ग) सुभाव वा गुनासाको आधारमा मात्रै बालसमूह विघटन गर्ने वा बालसमूहका गतिविधिहरूलाई निषेध गर्ने वा रोक्ने कार्य गर्न हुँदैन ।
- घ) विद्यालयमा आधारित बालसमूहका गतिविधिहरूका बारेमा समुदाय तथा अभिभावकहरूले विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष वा प्रधानाध्यापकलाई प्रत्यक्ष भेटेर पनि सुभाव दिन सक्दछन् ।

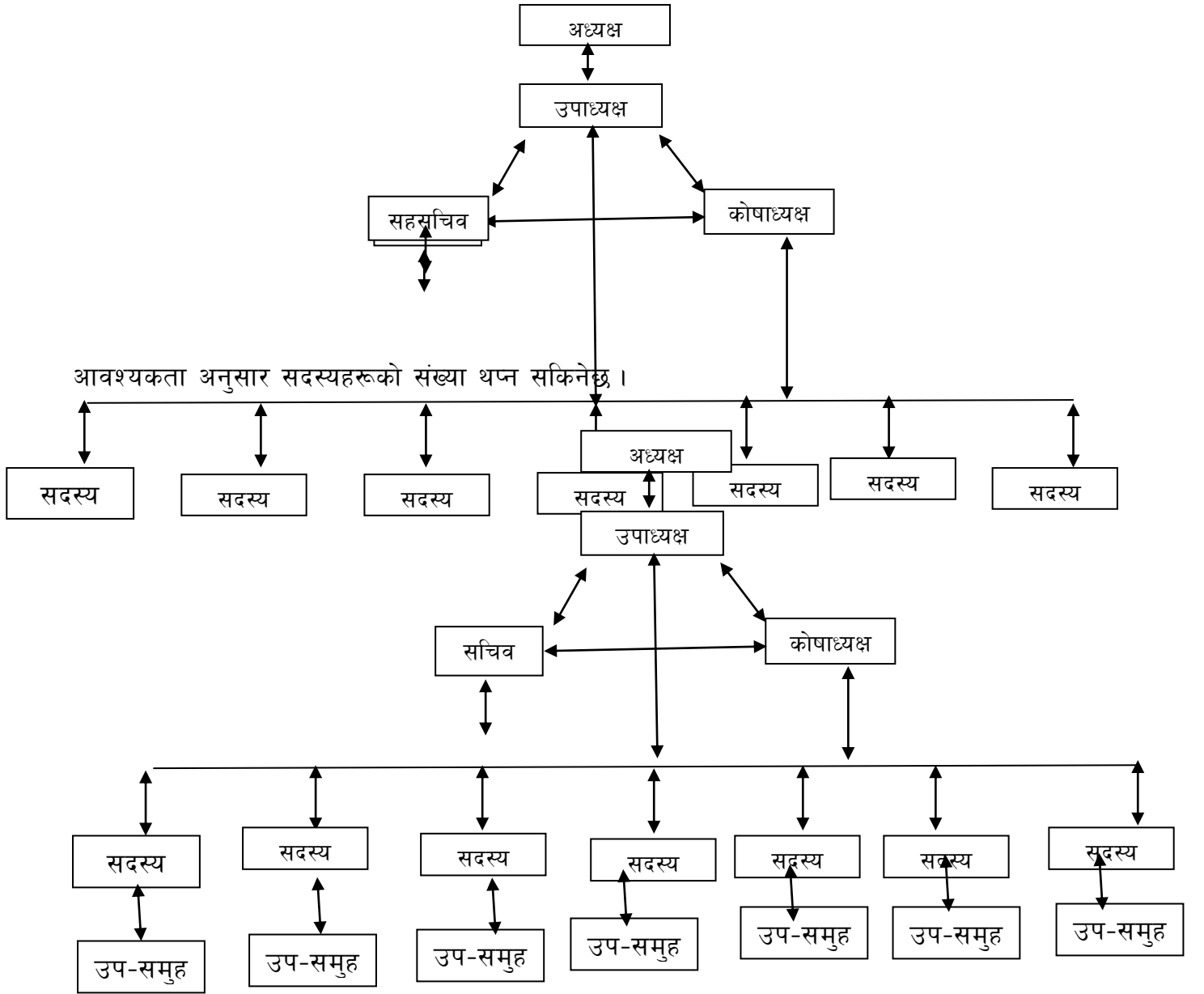
२९. बाधा अडकाउ फुकाउ तथा खारेजी: यस निर्देशिका बमोजिमको कार्यहरूको बाधाअडकाउ फकाउ तथा खारेजी देहाय बमोजिम हुनेछ

- क) यो निर्देशिका कार्यान्वयन हुनु भन्दा पहिले भएका बाल समुह क्लब तथा सञ्जालहरूको क्रियाकलापहरू यस निर्देशिका बमोजिम भएको मानिने छ ।
- ख) यो निर्देशिकामा कुन विवाद भएमा गाउँपालिकाको गाउँ सभाले निर्ण गरे बमोजिम हुनेछ । गाउँ सभाले गरेको निर्णयमा चित्त नुबभने पक्ष वा ब्यक्तिले सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा उजुरी गर्न सक्ने छन् र जिल्ला अदालतको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।
- ग) यो निर्देशिकाको खारेजी पर्याप्त कारणहरू देखाई गाउँ सभाको निर्णयबाट गर्न सकिनेछ वा संघिय वा प्रदेश सरकारले बाल क्लब तथा सञ्जाल परिचालन सम्बन्धि छुट्टै ब्यवस्था गरेको अवस्थामा यो निर्देशिका खारेज हुनेछ ।

३०. शंसोधन: गाउँ कार्यपालिकाले यो निर्देशिकामा समयानुकूल शंसोधन वा कुनै व्यवस्था थपघट गर्न सक्ने छ । तर त्यस्तो शंसोधन वा थपघट गाउँसभाबाट अनुमोदन गराउनुपर्ने छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ : बालसमूहको संरचनात्मक ढाँचा: बालक्लबको संरचना २ तरिकाको हुन सक्नेछ ।

उप-समूह भन्नाले मनोरञ्जन, सरसफाई, अतिरिक्त क्रियाकलाप, आर्थिक व्यवस्थापन, समन्वय तथा सहकार्य, संस्थागत तथा क्षमता विकासको लागि आवश्यक पर्ने उप-समितिलाई जनाउनेछ । आवश्यकताको आधारमा उप-समितिहरू थपघट गर्न सकिनेछ ।

अनुसूची २ : बालसमूहको नियम ढाँचा

क) बालसमूहको परिचय

नाम :

ठेगाना :

सूचीकरण नम्बर :

ख) बालसमूहको उद्देश्य र विषयहरू

१.

२.

३.

४.

ग) बालसमूहको संगठन

१. सदस्यबन्ने तरिका

२. नेतृत्व चुन्ने तरिका

३. विघटन हुने

४. सदस्य बन्न नपाउने व्यक्तिहरू

५. नेतृत्वमा चुनिन नपाउने व्यक्तिहरू

घ) बालसमूहका सदस्यले पालन गर्नुपर्ने नियमहरू

१. सदस्य भइसकेपछि पालन गर्ने नियमहरू

२. नेतृत्वमा निर्वाचित भएपछि पालन गर्ने नियमहरू

३. बैठकमा पालन गर्ने नियमहरू

४. अन्य बालसमूहका सदस्य, बालबालिका तथा निकायसँग व्यवहार गर्ने नियमहरू

ड) बालसमूहको आर्थिक श्रोत

१. सदस्यता शुल्क

२. नविकरण शुल्क

३. अन्य सहायता र श्रोतहरू

४. पैसा जम्मा गरी राख्ने ठाउँ

५. आम्दानी र खर्च विवरण कसले राख्ने

च) अन्य विषयहरू

अनुसूची ३ : बालसमूहका लागि आवश्यक आधारभूत सामाग्रीहरू

१. बालसमूहको सामाग्री राख्नका लागि बाक्सा वा दराज

२. माइन्टुट कपी

३. कार्यक्रम विवरण लेख्ने कपी

४. बालसमूहको नियम

५. बालसमूहका अध्ययन सामाग्रीहरू

६. बालसमूहको आम्दानी र खर्च लेख्ने लेखाकापी

७. कलम

८. आवश्यकता अनुसार खेल, शैक्षिक तथा मनोरञ्जनमूलक सामाग्रीहरू

अनुसूची ४ : बालसमूह कार्ययोजना फारम

बालसमूहको नाम :

बालसमूहको ठेगाना:

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सूचीकरण नं. :.....

कार्यक्रमको नाम	विषय/उद्देश्य	कहाँगर्ने	कहिले गर्ने	श्रोत व्यवस्था	मुख्य जिम्मेवार सदस्यहरू

अनुसूची ५ : बालसमूह कार्यप्रगति विवरण फारम

बालसमूहको नाम :

बालसमूहको ठेगाना:

वयस्क सहजकर्ताको नाम र सम्पर्क नं.:

सम्पर्क व्यक्तिको नाम र सम्पर्क फोन :

सूचीकरण नं. :.....

सम्पन्न कार्यक्रमको नाम	विषय/उद्देश्य	कार्यक्रम भएको स्थान	मिति		खर्च भएको रकम र श्रोत	सहभागी संख्या
			देखि	सम्म		

अनुसूची ६ : बालसमूह बैठक माइन्टको नमुना

बालसमूहको नाम : बैठक संख्या:

बैठक मिति : बैठक स्थान:

वयस्क सहजकर्ताको नाम :

आज मितिमा बालसमूहको बैठक समूहकाको अध्यक्षतामा बस्यो । बैठकमा उपस्थित सदस्यहरू माझ तल उल्लेखित प्रस्तावहरू निर्णयार्थ पेश गरियो ।

उपस्थिति:

वयस्क सहजकर्ता :

आमन्त्रित (कोहीभए)

बालसमूहका सदस्य तथा पदाधिकारीहरू:

प्रस्तावहरू:

क)

ख)

ग)

निर्णयहरू:

क)

ख)

ग)

अनुसूची ७: बालक्लबका पदाधिकारीहरूका लागि नमुना आचार संहिता

- ❖ कुनै पनि प्रकारको मद्यपान, धुम्रपान तथा सूतीजन्य पदार्थको सेवन नगर्ने ।
- ❖ आफुलाई सधै अध्ययनशील राख्दै क्रियाकलापहरूलाई सृजनशिल किसिमले गर्ने
- ❖ २१ वर्षको उमेर भन्दा कम उमेरमा वैवाहिक सम्बन्ध कायम नगर्ने एवं अरूलाई पनि बालविवाह गर्न प्रोत्साहित नगर्ने ।
- ❖ विद्यालयमा नियमित रूपमा जाने र विद्यालयमा पढाई तथा अतिरिक्त क्रियाकलापहरूमा सक्रिय सहभागिता जनाउने ।
- ❖ टुहुरा, अपांग, असहाय आफ्ना साथीहरूलाई विशेष सहयोग गर्ने र उनीहरूसँगको बालमैत्री व्यवहारलाई बढावा दिने ।
- ❖ विद्यालय हातामा धुम्रपान, मद्यपान, सुतीजन्य पदार्थ तथा मादक पदार्थ सेवन नगर्ने तथा विद्यालयको पढाईमा बाधा नपुऱ्याउन अभिभावकहरूलाई सहजीकरण गर्ने ।
- ❖ विद्यालय तथा घरमा अनुशासित भएर आफुलाई प्रदर्शन गर्ने र फजुल समयलाई सिर्जनात्मक रूपमा प्रयोग गर्ने ।
- ❖ वडा बालअधिकार समिति, स्थानीय बालअधिकार समिति, गाउँपालिकाको बैठक, परिषद, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र हरेक स्तरका हरेक निर्णय प्रक्रियामा पालैपालो गरेर सहभागिता जनाउने र बालबालिकाहरूका समस्याहरू खुला रूपमा प्रस्तुत् गर्ने ।
- ❖ बालअधिकार सम्बन्धी अभियानमुखी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा विभिन्न सहयोगी साभेदार निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
- ❖ मोबाईल एवं विद्युतीय उपकरणहरूको दुरुपयोग नगर्ने र सकभर विद्यालयमा मोबाईलको प्रयोग नगर्ने ।
- ❖ आफ्नो अधिकारको माग गर्दा अरूको अधिकारको पनि ख्याल गर्ने ।
- ❖ आफ्नो साथीहरूलाई जातीय वा लैंगिक, रंग, क्षेत्र, भाषा, शारिरीक तथा आर्थिक अवस्था, सामाजिक अवस्था आदि कुनै पनि आधारमा भेदभाव नगर्ने ।
- ❖ आफु भन्दा सानो उमेरका भाई बहिनीहरूलाई माया गर्ने र नहेप्ने ।
- ❖ कुनै बालबालिका हिंसा, शोषण, भेदभाव, अपहेलना, बेचबिखन, यौन दुर्ब्यवहार आदिको जोखिममा परे वा त्यस्ता कुराहरूको पिडित भय स्थानिय वा वडा बालअधिकार समितिमा तुरुन्त जानकारी गराई आवश्यक सहयोग गर्ने ।

अनुसूची ८ : बालक्लव सुचिकृत प्रमाणपत्र

नेपाल सरकार
राप्ती गाउँपालिका
वडा बालअधिकार समिति
वडा नं.

बालक्लव सुचिकृत-प्रमाणपत्र

संयुक्त राष्ट्रसंघिय बालअधिकार महासन्धी १९८९ र नेपालको बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ को भावना अनुसार यस राप्ती गाउँपालिका वडा नं.,/..... विद्यालयमा रहेका बालबालिकाहरूले स्वत स्फूर्तरूपमा संगठित भई यस राप्ती गाउँपालिकाले स्वीकृत गरेको बालक्लव गठन तथा सहजीकरण निर्देशिका २०७८ बमोजिम बालक्लव/बालक्लव सञ्जाल गठन गरी सुचिकृत गर्नको लागि दिएको निवेदनको आधारमा तपाईं श्री बालक्लव/बालक्लव सञ्जाललाई तपशिल अनुसार संकेत नम्बर कायम रहने गरी सुचिकृत भएको व्योहरा सहित यो बालक्लव सुचिकृत प्रमाण-पत्र प्रदान गरिएको छ ।

यहाँहरूको रचनात्मक र नेतृत्वदायी कार्यको लागि शुभकामना ।

सुचिकृत नं.

बालक्लबको प्रकार : (समुदायमाआधारित/विद्यालयमाआधारित/सञ्जाल)

सुचिकृत मिति :

सुचिकृत गर्ने अधिकारी :

नाम :

पद :

निकाय :

प्रमाणीकरण मिति:

प्रमाणीकरण गर्ने अधिकारीको नाम:

पद:

मिति:

आज्ञाले,
शोभाराम रिजाल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत